

Frane Ćapeta

FRAN VRBANIĆ

U samom uvodu svoga članka o Franu Vrbaniću, doc. dr. Božena Vranješ-Šoljan o njemu piše da je „pravnik, ekonomist, političar, statističar, demograf, prevoditelj, pisac, sveučilišni profesor i akademik“. ¹ Sama činjenica da je u pojedinim fazama života poprilično ozbiljno shvaćao svaku od ovih funkcija, dovoljno govori o kakvoj je svestranoj osobi riječ.

MLADOST

Fran Vrbanić rođen je 1. studenog 1847. u Gospiću gdje je službovao njegov otac, vojni činovnik, ali se 1852. s obitelji seli u Zagreb. Već kao mladić pokazivao je veliko zanimanje za politiku. Među njegovim prvim uzorima bio je „stari Fran Kurelac“ kako o tom dobu Vrbanićeva života piše dr. Ivan Strohal u Vrbanićevu nekrologu. „Pored Kurelca vrlo je mnogo utjecao na Vrbanića vođa starih iliraca dr. Ljudevit Gaj.“ ² Upravo je Gaj među prvima poticao mladog Vrbanića na literarni rad, a ponešto će, uglavnom pjesama, i objaviti u „Danici ilirskoj“ koja od 1863. ponovo izlazi kao prilog *Narodnih novina*. Vrbanić sa zanimanjem skuplja i narodne pjesme, najviše u svom rodnom Gospiću, od kojih je neke dao Đuri Deželiću, a neke „Matici ilirskoj“. Jedan od prvih značajnijih Vrbanićevih političkih istupa povezan je s njegovim članstvom u zboru Glazbenog zavoda. Nakon što su članovi „njemškutarskoga“ zbora „Liedertafel“, dijela Glazbenog zavoda, odbili sudjelovanje kod otvaranja Prve hrvatske izložbe 1864., Vrbanić je kao pjevač muškog zbora Glazbenog zavoda s velikim brojem kolega zatražio je da se „njemškutari“ isključe, a kad tome nije udovoljeno istupila su 32 člana Zavoda i uključila se u *Kolo*. ³ Upravo će ovaj događaj biti tema prvog Vrbanićeva članka za novine koje je Ljudevit Gaj dao otisnuti na prvoj stranici *Narodnih novina*. ⁴ Kasnije će Vrbanić postati i tajnikom pjevačkog društva *Kolo*, a bit će primljen i u uredništvo *Narodnih novina*.

Izgleda da je u ranoj mladosti i studentskim danima, osim prema Kurelcu i Gaju, pokazivao simpatije i prema Stranci prava i njezinim istaknutim članovima Anti Starčeviću i Eugenu Kvaterniku, ali se kasnije udaljio od pravaša. Kao odličan student koristi stipendiju i odlazi u Beč. Ondje se druži s nekim srednjoškolskim kolegama i



umirovljenim profesorom dr. Josipom Jurjevićem, ali osobit utjecaj na njega ostavio je profesor Lorenzo Stein koji će mu i poslije ostati uzorom.⁵ U Beču je već 1872. promoviran u doktora pravnih znanosti. Uskoro se zapošljava na Pravnom fakultetu gdje među ostalim postaje profesor trgovačkog i *mjeničkog* prava te profesor statistike što će mu pomoći da nakon 1875., i osnivanja Statističkog ureda u Zagrebu zajedno s Milovanom Zoričićem, postane jednim od utemeljitelja samostalne hrvatske statistike.

POLITIČKO DJELOVANJE

U zrelijoj fazi, nakon završenog fakulteta, Vrbanić prihvaća ideje Neodvisne narodne stranke, tzv. obzoraša, koji zastupaju interese viših društvenih slojeva, u prvom redu građanstva i katoličkog klera. Upravo će kao „obzoraš“ postati itekako aktivan u Saboru, a velik dio energije trošiti će prozivanjem Ugarske i njezinim nepoštivanjem Nagodbe.

Za narodnog zastupnika izabran je godine 1878. u izbornom kotaru Virje-Novigrad. U svom radu ne odbacuje Nagodbu, već je shvaća kao postojeći zakon, ali traži od Ugarske da ispuni sve ono na što se obvezala. Tako je, između ostaloga, na sjednici 14. listopada 1878. rekao: „... ustražimo načinom smjernim ali odrješitim barem to, neka kraljevina Ugarska već jedanput točno i bez otezanja ispuni sve ono, na što se u nagodbi obvezala; te da napokon iskreno i otvoreno izjavimo, da dotle, dok se to ne zbude, sabor hrvatski zastupan po ovih osam županija ne može niti slati zastupnika na ugarski sabor, niti revidirati financijskoga dijela nagodbe.“⁶

To nije bio jedini put da je kritizirao ugarsku politiku, a osim u financije najviše je truda ulagao u isticanje jezičnog pitanja. Tako ustaje protiv tzv. Davidovih škola, tj.

besplatnog tečaja mađarskog jezika, a poznat je i njegov govor o položaju grada Rijeke, odbacujući ugarsko prisvajanje Rijeke i dokazavši da Nagodba poništava prvobitni članak 66. jer je na njoj „prilijepljena krpa od drugog papira...“⁴⁷

Česti sukobi s ugarskom vladom stajali su ga zastupničkog mandata 1881., a umalo i mjesta sveučilišnog profesora odakle je suspendiran, ali u listopadu 1881. i vraćen. No, sljedećih godina, nakon neuspjeha na izborima 1883. godine, nije izabran za zastupnika u Otočcu gdje se kandidirao. Ni 1884. nije izabran u svom kotaru Virje-Novigrad. Vrbanić će te godine provesti izvan Sabora u koji se vraća 1887. kada u kotaru Vinkovci pobjeđuje stranačkog protivnika, brata bana Khuena-Hedervarya. Tada počinje njegovo novo, petogodišnje vrlo aktivno djelovanje u Saboru.

Početkom devedesetih aktivno radi na uspostavljanju suradnje Neodvisne narodne stranke s pravašima, do koje i dolazi na Silvestrovo 1892. kad su glasila *Obzor* i *Hrvatska* proglasila ujedinjenje dviju oporbi, a Vrbanić, kao kandidat udružene oporbe, na skorašnjim izborima pobjeđuje u svom izbornom kotaru Virje-Novigrad, što će postati predmetom rasprave u Saboru jer je njegov mandat osporavan te ga je Sabor odbio verificirati. Ipak, naknadno će Vrbanić uspjeti povratiti svoj mandat i djelovati u Saboru.

Vrbanić djeluje i na Prvom hrvatskom svekatoličkom kongresu 1900. u Zagrebu. Sudjeluje u središnjem odboru pripremajući teme vezane za prilično važno socijalno pitanje. U Saboru, gdje je koalirana oporba 1901. dobila prepolovljen broj glasova, Vrbanić se i dalje zalaže za što bolje financijske uvjete Hrvatske te za sklapanje nove financijske nagodbe s Ugarskom. On će 1902. godine i biti izabran za člana Kraljevske deputacije za stvaranje nove financijske nagodbe s Ugarskom, ali uspjeh će biti djelomičan: izborni su bolji financijski uvjeti, ali ne i potpuna financijska samostalnost Hrvatske.⁸

Oporbeno povezivanje „obzoraša“ i „domovinaša“ u Hrvatsku stranku prava 1903. godine nije privuklo Frana Vrbanića u svoje redove, ali on ipak podupire ideje te nove stranke. Poput mnogih na samom početku 20. stoljeća inzistira na suradnji s ugarskom oporbom u nadi da bi se time mogla postići ravnopravnost Hrvatske s jedne, te sjedinjenje Dalmacije s Hrvatskom i Slavonijom s druge strane. Vrbanić traži da se s ugarskom oporbom dogovori sve do u tančine, kako bi bili sigurni da će se ugarska oporba dolaskom na vlast, između ostaloga, „najodlučnije pobrinuti za točnu provedbu onih ustanova nagodbenoga zakona, koje zajamčuje kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji na njezinu teritoriju izključivu porabu hrvatskoga službenoga jezika kod svih zajedničkih ureda...“⁴⁹ Konkretna suradnja s mađarskom oporbom iznosi 1905. u Opatiji, ali sljedeće godine napušta pregovore nezadovoljan tijekom pregovora. Unatoč nekim razlikama kod pitanja sporazuma s Mađarima, Vrbanić ostaje u Koaliciji te je polovicom 1906. u varaždinskom kotaru izabran za narodnog zastupnika. Posljednji je put izabran 1908. godine. Valja spomenuti da je na sjednici Sabora Kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije 26. ožujka 1907. Vrbanić izabran u zajednički Hrvatsko-ugarski sabor.

VRBANIĆEV ZNANSTVENI RAD

Nakon završenog školovanja u Beču, Vrbanić već 1874. dobiva mjesto profesora na Pravoslavnoj akademiji u Zagrebu. Jedan od njegovih najznačajnijih znanstvenih

doprinosu odnosi se na njegove radove na polju statistike gdje je, uz Milovana Zoričića, glavni organizator statističke službe u Hrvatskoj. Kako je spomenuto, 1875. godine osnovan je Statistički ured u Zagrebu. „Dekretom bana Mažuranića od 24. svibnja 1875. br. 7233. imenovan je Vrbanić kao vještak članom zemaljskog statističkog vijeća...“¹⁰ kojem je Vrbanić, banskim imenovanjem, postao član Zemaljskog statističkog vijeća. U „Temeljnim načelima za organizaciju hrvatske službene statistike“ istaknuo je potrebu za samostalnim djelovanjem ureda jer u protivnom postoji bojazan da bi isti mogao biti iskorišten u svrhe državne uprave. Veliki uzor Vrbanić vidi u radu i metodama Karla Theodora von Inamma Sternegga, direktora austrijske statističke službe. Prvi Vrbanićev rad iz područja demografije nosi naslov *O demografskim prilikama južnih Slavena*. Danas ga s pravom smatramo utemeljiteljem povijesne demografije u Hrvatskoj, ali se u svojim radovima često osvrtao i na znatno šire područje. Njegovo temeljno djelo odnosi se pak na Hrvatsku i Slavoniju, a nosi naziv *Jedno stoljeće u razvoju žiteljstva Hrvatske i Slavonije*. Smatra da je poučno poznavati prilike u kojima živimo, a kako se društvo stalno mijenja smatra da je potrebno naći uzroke tih pojava te statističkom analizom prikazati kontinuitet u pojava i ustanoviti „pravila o razvitku društvenoga i državnoga života“.¹¹ Osim što je istraživao razvoj žiteljstva u Hrvatskoj i Slavoniji, nastojeći što objektivnije prikazati razvoj pučanstva i prirodni prikaz, radi i komparativnu analizu uspoređujući prirodni prirast žiteljstva europskih zemalja s Hrvatskom i Slavonijom. Kvalitetnim i sustavnim radom „Vrbanić je istraživanja na povijesnoj statističkoj podlozi doveo, za ono vrijeme i stupanj razvoja, do najviše znanstvene razine“.¹²

Tijekom karijere Vrbanić često objavljuje. Tako su mu u publikacijama Statističkog ureda objavljene tri opsežne rasprave: *Miena u posjedu i teretih nekretnina za godine 1865–1879*; *Statistika kaznenog pravosuđa za godine 1863.–1876.*, te *Rudarska produkcija u Hrvatskoj i Slavoniji 1874–1881*. Prvo djelo iz pravne znanosti nosi naslov *Udrugarstvo po ustanovah trgovačkoga zakona (zakonski članak 37. Hrvatsko-ugarskoga sabora od godine 1875.)*. Iako mu navedeno djelo nije bilo pretjerano zapaženo, puno bolje prolazi sa svojim najboljim znanstvenim djelom iz područja prava: *Mjenbeni zakon. Tumač zakonskomu članku XVII.: 1876. zajedničkoga hrvatsko-ugarskoga sabora. Uz obzir na njemački mjenbeni red i mjenbeno pravo ostalih europskih država*. Djelo je objavljeno 1885., a sljedeće 1886. godine, Vrbanić je izabran za člana JAZU-a. Nastanak institucija upravnog, gospodarskog i kulturnog karaktera donosi u povijesnom pregledu zakona u djelu: *Rad hrvatskoga zakonarstva na polju uprave od godine 1861. do najnovijeg vremena*. „Vrlo sustavno prikazane su promjene u izvršnoj vlasti, županijskom ustroju, objašnjeni su najvažniji zakoni koji se tiču likvidacije feudalnih odnosa, seljačkog zadrugarstva, školstva i dr.“¹³

Nakon ulaska u JAZU piše „Kriminalitet žiteljstva u Hrvatskoj i Slavoniji“, a još jedan značajan rad na socijalnoj osnovi svakako je studija o „Stanbenim prilikama u naših gradovih“ iz 1887. U djelu *Prilozi gospodarskomu razvoju hrvatsko-slavonske krajine u 19. vijeku* donosi gospodarsku povijest nekadašnje Vojne krajine, dotad prilično slabo obrađenu. Puno piše i u *Mjesečniku pravničkoga društva*.

Dekan Pravnoga fakulteta prvi puta postaje 1878./79. te će na toj funkciji biti ukupno u četiri navrata, dok je rektorom Zagrebačkog sveučilišta bio dva puta 1886./87. i 1901./02. U svom prvom rektorskom inauguracijskom govoru „O važnosti statistike za upravu“, govoreći o važnosti statistike, između ostaloga kaže kako se statistika u

Hrvatskoj slabo financira. To su iskoristili njegovi politički protivnici okrivivši ga da na taj način želi postići vlastitu materijalnu korist. Nagnalo ga je to da se 1866. godine povuče iz statističkog ureda. Po pitanju razvoja Sveučilišta, zalagao se za znanstvenost istog, a ne za to da „bude sjemeništem za naraštaj činovnički“.¹⁴ Kritičan je i prema kolegama profesorima, a smeta mu što često predaju nešto za što nisu kompetentni te što, a ovdje uključuje i sebe, često ulaze u politiku. Kritizira i studente kojima zamjera što su im često razna društva ispred znanstvenog obrazovanja.¹⁵

Fran Vrbanić obolio je u lipnju 1908., a umire već u kolovozu. „Dana 26. kolovoza zavila se u crno obitelj pokojnikova, zavilo se u crno hrvatsko sveučilište, zavio se u crno hrvatski narod. Toga je dana izgubila obitelj pokojnikova svoga predragoga supruga i oca, njegova nada sveljubljena majka, svoje miljenče, hrvatsko sveučilište jednog od riedkih svojih sinova koji je sav svoj život posvetio neumornome, sustavnom radu oko napredka, koristi i dobrobiti domovine svoje.“¹⁶

Slika preuzeta s: www.crohis.com/svellic13/vrbanic.htm (11.4.2011.).

BILJEŠKE

- 1 Božena Vranješ-Šoljan, Izmijenjeni i prerađeni članak prvobitno objavljen pod naslovom „Ekonomске ideje Frana Vrbanića“, u: *Pravni fakultet u Zagrebu 1776- 1996*, knjiga treća, ur. Željko Pavić (Zagreb, 1996.), 603 (dalje: Vranješ-Šoljan, „Ekonomске ideje Frana Vrbanića“).
- 2 Ivan Strohal, „Dr. Fran Vrbanić (nekrolog)“, u: *Pravni fakultet u Zagrebu 1776- 1996*, knjiga treća, ur. Željko Pavić (Zagreb, 1996.), 629. (dalje: Strohal, „Dr. Fran Vrbanić“).
- 3 Strohal, „Dr. Fran Vrbanić“, 630.
- 4 Strohal, „Dr. Fran Vrbanić“, 631.
- 5 Strohal, „Dr. Fran Vrbanić“, 635.
- 6 Strohal, „Dr. Fran Vrbanić“, 642.
- 7 Vranješ-Šoljan, „Ekonomске ideje Frana Vrbanića“, 606.
- 8 Vranješ-Šoljan, „Ekonomске ideje Frana Vrbanića“, 609.
- 9 Strohal, „Dr. Fran Vrbanić“, 692.
- 10 Strohal, „Dr. Fran Vrbanić“, 638.
- 11 Vranješ-Šoljan, „Ekonomске ideje Frana Vrbanića“, 612.
- 12 Vranješ-Šoljan, „Ekonomске ideje Frana Vrbanića“, 612.
- 13 Vranješ-Šoljan, „Ekonomске ideje Frana Vrbanića“, 614.
- 14 Strohal, „Dr. Fran Vrbanić“, 677.
- 15 Strohal, „Dr. Fran Vrbanić“, 678-679.
- 16 Josip Šilović, „Dr. Fran Vrbanić (nekrolog)“, u: *Pravni fakultet u Zagrebu 1776- 1996*, knjiga treća, ur. Željko Pavić (Zagreb, 1996.), 617.



Pro Tempore

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 8/9, 2010.-2011.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti
godina VII, broj 8-9, 2010-2011.

Glavni i odgovorni urednik
Filip Šimetin Šegvić

Počasni urednik
André Burguière

Uredništvo
Tomislav Brandolica, Marko Lovrić,
Andreja Piršić, Filip Šimetin Šegvić,
Nikolina Šimetin Šegvić, Stefan
Treskanica

Urednici pripravnici
Marta Fiolić, Kristina Frančina, Sanda
Vučićić

Redakcija
Tomislav Brandolica, Marta Fiolić,
Kristina Frančina, Marko Lovrić,
Andreja Piršić, Nikolina Šimetin Šegvić,
Filip Šimetin Šegvić, Stefan Treskanica,
Sanda Vučićić

Tajnica uredništva
Martina Borovčak

Recenzenti
dr. sc. Damir Agičić
dr. sc. Ivo Banac
dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Ivan Botica
Miodrag Gladović, d.i.e.
dr. sc. Borislav Grgin
dr. sc. Mirjana Gross
dr. sc. Željko Holjevac
dr. sc. Nenad Ivić
Branimir Janković, prof.
dr. sc. Bruna Kuntić-Makvić
mr. sc. Hrvoje Klasić
dr. sc. Isao Koshimura
dr. sc. Mirjana Matijević Sokol
dr. sc. Hrvoje Petrić
dr. sc. Radivoj Radić
Danijel Rafaelić, prof.
dr. sc. Drago Roksandić
dr. sc. Relja Seferović
dr. sc. Boris Senker
Marina Šegvić, prof.
dr. sc. Božena Vranješ-Šoljan

Lektura i korektura
Marta Fiolić
Ana Jambrišak
Vedrana Janković
Nikolina Kos
Marko Pojatina
Tihomir Varjačić
Tajana Vlasiavljević

Dizajn i priprema za tisak
Tomislav Vlanić
Lada Vlanić

Prijevodni s engleskog jezika
Tomislav Brandolica
Jelena Krilanović
Tina Kužić, prof.
Marko Lovrić
Marija Marčetić
Judita Mustapić
Andrea Pečnik
Marko Pojatina
Prijevodi s njemačkog jezika
Sara Katanec
Mirela Landsman Vinković
Azra Plićanić Mesić, prof.
Filip Šimetin Šegvić
Prijevodi s francuskog jezika
Marta Fiolić
Tea Šimičić
Marina Šegvić, prof.
Mihaela Vekarić
Prijevodi sa slovenskog i srpskog jezika
Krešimir Matešić
Prijevodi s talijanskog jezika
Marina Šegvić, prof.

Izdavač
Klub studenata povijesti - ISHA
Zagreb

Tisak
ZT ZAGRAF

Naklada
Tiskano u 300 primjeraka

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim
radovima izražavaju isključivo stavove
autora i ne predstavljaju nužno stavove
i mišljenja uredništva i izdavača.

Izdavanje ovog časopisa financijski su
omogućili:
Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu,
DTM GRUPA d.o.o.,
NARCOR d.o.o.,
TRANSPORTI KRAJAN d.o.o.,
HEMA d.o.o.,
KEMOKOP d.o.o.,
EUROGRAF d.o.o.,
Privatne donacije: S. S., M. F., prof.
dr. Drago Roksandić, Marko Lovrić,
Filip Šimetin Šegvić, Nikolina Šimetin
Šegvić, Tomislav Brandolica.

Redakcija časopisa Pro tempore svim
se donatorima iskreno zahvaljuje na
financijskoj podršci!
Redakcija se također posebno
zahvaljuje gospodinu Zlatku Ožboltu,
dia na trudu i pomoći. Zahvaljujući
njemu, put do izdavanja ovog broja
bio je mnogo lakši. Gospodinu Zoranu
Ivankoviću isto tako dugujemo veliku
zahvalu što nam je izašao u susret
prilikom tiskanja časopisa.

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva:
Klub studenata povijesti - ISHA
Zagreb
(za: Redakcija Pro tempore),
Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb

E-mail:
pt.redakcija@gmail.com
phillip.simetinsegvic@gmail.com